

ЗАУВАГИ ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЙНИХ КРИТЕРІЇВ ПРИСЛІВНИКОВИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ СЛОВА

Окреслено основні шляхи визначення класифікаційних критеріїв прислівникових еквівалентів слова – нарізнооформлених зв'язаних сполук, співвідносних за значенням і функцією із власне-прислівниками. Серед таких критеріїв: орфографічний, морфологічний, формальний та семантичний. Запропоновано засадничий критерій для розмежування прислівникового еквівалента слова та фразеологізму, а саме: образний.

Ключові слова: прислівник, прислівникові еквіваленти слова, фразеологізм.

The main ways of determining the classification criteria of adverbial equivalents of the word – differently formed bound compounds related in meaning and function to proper adverbs – are outlined. These criteria include: orthographic, morphological, formal, and semantic. A basic criterion for distinguishing the adverbial equivalent of the word and a phraseologism is proposed, which is figurative.

Key words: *adverb, adverbial equivalents of the word, phraseologism.*

Однією з ознак мовної системи є її динамічність. Завдяки цьому в ній існує стабільне і рухоме, старе і нове. Результатом творчих мовних процесів виявляються одиниці, що залишаються поза визнаними в лінгвістиці класифікаційними схемами. Зокрема такі в сучасній українській мові представляють еквіва-

ленти слова – «зв'язані сполуки, яким властива стійкість, єдність значення, здебільшого постійна, незмінна форма» [4, с. 5].

Великий пласт серед еквівалентів слова становлять прислівникові еквіваленти слова – нарізнооформлені сполуки, що виконують функцію власне-прислівника – вираження динамічної дієслівної або статичної прикметникової ознаки. Вагоме значення має вироблення критеріїв для виявлення таких одиниць у мовній реалізації.

Пропонуємо виокремлювати прислівникові еквіваленти слова за кількома ознаками-принципами, а саме: окреме чи цілісне написання, наявність співвідносного синтетичного прислівника, аналогія за формальною структурою, семантичні відношення та образність.

Найважливішим принципом стосовно зазначених ознак вважаємо синтаксичну функцію прислівникового еквівалента слова – придієслівну чи детермінантну. Проте зауважмо, що водночас одиниця зі здебільшого адвербіальною функцією в іншому випадку може бути предикативною, атрибутивною, атрибутивно-предикативною чи ж функціонувати в ролі вставного слова.

Одиниці, виокремлені на підставі орфографічного принципу, можуть писатися разом і окремо, наприклад: *без перестану і безперестану; над (понад) міру і надміру, понадміру; у (в) мент і вмент*.

Здебільшого прислівниковий еквівалент слова – по суті, аналітичний прислівник – має співвідносний із ним синтетичний прислівник, до прикладу: *до непристойності – непристойно, з (із) викликом – виклично, не без підстав – небезпідставно*.

За аналогією до одиниць, виявлених за попереднім принципом, вважаємо за доцільне до прислівникових еквівалентів слова зараховувати також нарізнооформлені прислівники, що не мають співвідносного з ними синтетичного прислівника, але подібні до них за формальною структурою, скажімо, такі: *без*

зусиль (пор. без *перешкод* – безперешкодно), з (*із, зі*) *стогоном* (пор. з (*із*) *розпачем* – розпачливо), у (*в*) *пошані* (пор. у (*в*) *погорді* – погордливо).

Биокремлення прислівникових еквівалентів слова за семантичною ознакою переважно вимагає попереднього семантичного аналізу, що полягає у визначенні тотожних, еквіполентних і протилежних семантичних опозиційних відношень. Однак подеколи можливо відразу виявити, наприклад, тотожні семантичні відношення в одиницях *на автоматі* й *на автіпілоті* та протилежні семантичні відношення в одиницях *без обурення* і *з обуренням*.

Образний критерій допоможе відрізнити прислівниковий еквівалент слова від фразеологізму. Оскільки образ – одна з найважливіших властивостей фразеологізму, принаймні на етапі його творення [1, с. 71], то саме образність, за нашим переконанням, має бути засадничою ознакою під час розмежування фразеологізму та прислівникового еквівалента слова.

Як зазначає А. Лучик, відсутністю можливості образного вживання еквівалент слова протиставляється лексемам і фразеологізмам [2, с. 18]. Ми не цілком із цим погоджуємось, адже вважаємо, що все ж таки, як і власне-слово, еквівалент слова може вживатися в переносному значенні (саме в переносному значенні найчастіше виявляється образність слова [6, с. 468–469]), але це переносне значення не є його основною властивістю, на відміну від образності у фразеологізмі.

Наприклад, досить часто одиницю *на бігу* кваліфікують як фразеологізм зі значенням «зразу, поспіхом, дуже швидко, не зупиняючись» [5]. Проте подеколи вона передає значення «продовжуючи бігти, під час бігу» [3, с. 85]. Тому, зважаючи на реалізацію одиниці *на бігу* в контексті й можливої відсутності в значенні образності як такої, вважаємо за доцільне зарахувати її до прислівникових еквівалентів слова. Схожа ситуація, наприклад,

зі сполуками – «колишніми» фразеологізмами *на льоту, з (із) розгону, з (із) розмахом*.

Окреслений підхід узагальнює основні напрями виявлення прислівникових еквівалентів слова, але не вичерпує їх. Так, без уваги на запропоновані критерії до прислівникових еквівалентів слова – за ознакою нарізнооформленості та адвербіальної семантики й синтаксичної функції – зараховуємо сталі сполучення на кшталт *де завгодно, куди завгодно, скільки завгодно*; тавтологічні сполучення на зразок *день за днем, раз у раз, час від (од) часу*; а також компаративні сполучення як *мінімум, як ніколи, як слід* тощо, що потребує подальшого пошуку класифікаційних ознак для фіксування та визначення обсягу прислівникових еквівалентів слова в системі сучасної української мови.

Література

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 136 с.
2. Лучик А. А. Семантика прислівникових еквівалентів слова української і російської мов. Київ : Довіра, 2001. 217 с.
3. Лучик А. Словник еквівалентів слова української мови. Київ : Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2008. 174 с.
4. Рогожникова Р. П. Толковый словарь сочетаний, эквивалентных слову: около 1500 устойчивых сочетаний русского языка. Москва : Астрель ; АСТ, 2003. 416 с.
5. Словник української мови online. Томи 1–12 (А–Підкúрювач). URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=4229&page=159>
6. Тараненко О. О. Переносне значення. *Українська мова* : енциклопедія. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 468–469.